



# Tal & Språk

Nr 2 2017



Framåt, längs  
möjligheternas väg!

Gästkrönika:  
Att få vara som alla andra

Med sikte på språklig  
tillgänglighet

Skollogopedens roll  
och arbete

Att undervisa nyanlända

Förskolan, en plats  
för språkutveckling

Obligatorisk kartläggning  
i förskoleklass- hiss eller  
diss?

Alternativa lärvverktyg

 Svensk Intresseförening  
för Tal & Språk [sits.nu](http://sits.nu)

Tal & Språk nr 2/2017

Tidskrift för Svensk Intresseförening

för Tal & Språk

ISSN 1650-4445

**Grafisk form**

MittKompetens AB, Härnösand

**Tryck**

Hemströms Tryckeri, Härnösand

**För prenumeration på Tal & Språk**

vänligen kontakta:

SITS

c/o MittKompetens AB

Nattviksgatan 6

871 45 Härnösand

sits@mittkompetens.se

**Ansvarig utgivare**

Sofia Norrman

**Annonsering**

Annonser till nr 3 bokas senast 7/8 och skickas senast 15/8 2017.

För annonspriser se [www.sits.nu](http://www.sits.nu)

**Manusstopp för redaktionellt material**

nr 3 15/8 2017

# Innehåll

## Tal & Språk 2/2017

	Sida
Framåt, längs möjligheternas väg! .....	3
Gästkrönika: Att få vara som alla andra.....	4
Med sikte på språklig tillgänglighet.....	5
Skollogopedens roll och arbete .....	8
Att undervisa nyanlända .....	10
Förskolan, en plats för språkutveckling .....	16
Obligatorisk kartläggning i förskoleklass- hiss eller diss?.....	18
Alternativa lärvrtyg .....	20

sid 4



sid 5



sid 8



sid 10



sid 16



# Framåt, längs möjligheternas väg!

**Handlingskraft.** Vi vet att det behövs. Ibland orkar vi dra, ibland är vi mer passiva. Men vad är det som gör att vi är konstruktiva och aktiva ibland, och andra gånger känner att ”någon annan” får göra det? Det är väl olika från person till person, vissa är mer benägna att ta tag i projekt än andra. Men jag vill ändå hävda att situationen och omständigheterna kan påverka. Åtminstone mig!

Jag personligen kan, än i dag 2017, tycka att projekt som inbegriper teknik, där olika element och/eller datorer ska kopplas ihop, känns motiga att ta tag i. Projekt, som – om de görs – ger mig ett smidigare och effektivare sätt att arbeta, kan bli liggande för att de verkar så svåra. Om någon vänlig själ då kommer och påbörjar det tillsammans med mig, hjälper mig att läsa en instruktion innan till eller faktiskt är den som kopplar ihop A med B och sedan med C, så är det gjort på nolltid. Fast jag VET att det handlar om överkomliga moment, kan det ändå vara så att något liknande blir liggande nästa gång. För det verkar svårt ...

Att få ett handgripligt stöd kan alltså vara till stor hjälp, åtminstone för mig. Annat som kan få mig att komma till skott är när det är begränsat till ett moment, när jag har sett någon annan göra det förut, när jag har gjort något liknande eller när jag av olika anledningar måste.

Sedan tillkommer självklart annat. Att jag har tid och ork, att utrustning finns tillgänglig, att jag förstår vad jag ska ha det till och att jag anser att det är en bra idé.

Ibland vet man ATT något behöver göras, men har inte tid, resurser, idéer eller energi att räkna ut hur det ska göras. Det är här en förening som SITS kommer in i bilden. Vid årets kongress har vi siktet inställt på att vi, till att börja med, behöver förstå svårigheterna hos dem vi vill hjälpa. Men sedan måste vi vidare och verkligen göra något också. Att vi vet att vi behöver hjälpa till, hjälper ingen. Vi måste kunna överföra våra ambitioner till handlingar också. Vi hoppas att våra föreläsare kommer att leda oss in på rätt vägar här och att ni ska få gott om konkreta tips av våra utställare. Sannolikt blir det även tid i vårt program för workshoppar med lite mer konkreta tips.



Foto: Privat

*Sofia Norrman*

Apropå att göra något så kommer vi i föreningen att åka till Almedalen i sommar för att, med de medel vi har, sätta språkstörningar och språklig sårbarhet på kartan. Läs mer i tidskriften om var vi kommer att synas och på vilket sätt. Eftersom det är första gången vi gör detta, är detta ytterligare ett ”projekt” som vi i föreningen arbetat med. Här kan jag säga att en springande punkt för att klara det, har varit, och är, att vi är många som hjälps åt. Jag vill ta tillfället i akt att tacka alla i SITS styrelse och redaktion för många fina idéer och energi att verkställa dessa. Utan en styrelse och en redaktion blir det ingenting!

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att vi utvecklas och kommer vidare med olika projekt av olika anledningar. Vi behöver vara motiverade, ha information och kunskap om hur vi ska göra. Men allt blir lättare när vi kan ta hjälp. När någon förklarar, visar, instruerar och delar upp i hanterbara moment. Och inte minst – när vi hjälps åt. Ingen orkar ensam ansvara för att ta stafettpippen vidare. Det gör vi tillsammans. Det är så vi skapar handlingskraft! ●

*Sofia Norrman*  
Ordförande, SITS

# Att få vara som alla andra

**Jag är privilegierad. Jag kan nämligen läsa, skriva och föra en anständig dialog med människor i min omgivning. Det är en självklarhet för de flesta men inte för dem som jag jobbar med – barn och ungdomar med grava språksvårigheter.**

När jag började som lärarvikarie i en klass med fem elever i år 4–5 på Hällsboskolan i Stockholm hösten 2015 visste jag inte mer om språkstörning än vad jag hade läst mig till på Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats dagen innan jag började. En tid hade jag funderat på vad jag ville göra med resten av mitt liv. Jag visste att jag vill göra något som var meningsfullt, för det har jag alltid gjort, men det skulle också vara angeläget och viktigt. Som av en slump fick jag chansen att göra det kanske viktigaste jag har gjort i hela mitt liv – att få elever som inte kan läsa, inte kan skriva, inte kan uttrycka sig i en dialog med andra människor att bli så bra som det över huvud taget är möjligt på just det. Till en början kunde jag inte förstå vad det var hos några elever som gjorde att de gick på Hällsboskolan, de pratade som vanligt och betedde sig som barn gör mest. Men ju mer jag jobbade med dem, desto mer förstod jag hur svår och komplex en grav språkstörning kan vara. Efter SPSM:s distanskurs i grav språkstörning för Susanne Loheman och efter att ha läst Eva Carlberg Erikssons bok Språkstörning – en pedagogisk utmaning hade en hel del klarnat för mig men samtidigt blev området än mer komplext.

Eleverna på Hällsboskolan är utredda efter konstens alla regler, en del kommer från språkklasser eller språkförskolor, andra har fått stöd i sin hemskola efter de förutsättningar som finns där och skolorna har kanske i sin tur fått stöd av SPSM:s rådgivare. Men ändå har insatserna inte räckt till, det är därför de är på Hällsboskolan. Funktionsnedsättningen kommer de att ha resten av sina liv men det vi kan ge dem är möjligheten

att klara av sitt liv så bra som möjligt trots att de är omgivna av ord i alla dess former som de ständigt och jämt ska förhålla sig till. Något som vi privilegierade inte ens tänker på, det är bara så självklart för oss. De som i dag är elever kanske aldrig kan läsa en hel bok på traditionellt sätt men med tal- eller ljudböcker kan de ändå ta till sig texten och förhoppningsvis förstå och glädjas av den. Kanske kan de använda talsyntes för att få en faktatext eller en instruktion uppläst eller hitta andra strategier för att hantera den funktionsnedsättning som kanske ingen annan märker eller hör men som de måste lära sig att leva med.

Nu arbetar jag inte som lärare på Hällsboskolan längre men jag har hunnit med att både vara IT-pedagog och biträdande enhetschef på skolan. Från undervisningen kommer jag alltid att bära med mig minnet av de stunder då jag läste högt ur en bok för eleverna, känslan av att fånga deras uppmärksamhet och intresse med ord och meningar skrivna av lika privilegierade författare som jag själv – vi som inte bara kan läsa utan dessutom älskar att läsa, vi som inte bara kan skriva utan skriver böcker som andra kan njuta av, vi som inte bara kan prata utan också gör oss förstådda och föra en anständig dialog med andra människor. Det är ett privilegium som jag mer än gärna delar med mig till alla barn och ungdomar som inte vill något hellre än att vara som alla andra. ●

*Jan-Erik Larsson*  
Författare, Legitimerad idrott- och biologilärare, diplomerad kommunikatör



Foto: Privat

# Med sikte på språklig tillgänglighet

**Hur kan logoped, lärare och speciallärare arbeta tillsammans i skolan även om resurserna är små? Hur kan de samverka för att stödja utvecklingen av lärmiljön – en lärmiljö som är språkligt inkluderande?**

Vi som skriver den här artikeln är Elin Jälmbrant, som är logoped, och Ulrika Ivarsson, speciallärare med specialisering inom språkstörning. Vi jobbar tillsammans i Kompetenscentrum för språk och kommunikation, som är en stödresurs i grundskolan i Umeå kommun. Vi arbetar på olika verksamhetsnivåer för att öka kunskapen om språklig sårbarhet i skolan, det vill säga elevers svårigheter och behov i relation till skolans arbetssätt och pedagogiska erbjudanden. Ulrika är också medförfattare till boken *Språklig sårbarhet i förskola och skola: barnet, språket och pedagogiken*, som fick Kurslitteraturens hederspris 2016.

I vårt uppdrag ingår insatser som riktar sig till skolor som en del av deras förebyggande och språkstödande arbete. Det gör vi genom att möta skolledare, att bjuda in till kurser, workshoppar och träffar för kollegiala samtal. Att samla arbetslag, yrkesgrupper eller all personal på en skola ger tillfälle till viktigt utbyte mellan dem som deltar, samtidigt som vi kan använda vår enhets resurser effektivt.

En annan aspekt i vårt uppdrag är att vi med ett helikopterperspektiv har möjlighet att utvärdera om skolor har gemensamma utmaningar vad det gäller språklig tillgänglighet. Förra året såg vi exempelvis att det saknades arbetsverktyg och metoder för lärare när det gällde att komplettera undervisningen med visuella stödstrukturer. Tanken är att erbjuda bild- och symbolstöd som komplement i undervisning och lärmiljö. Vi ser det visuella stödet som en viktig faktor för tillgänglighet och delaktighet och strävar efter att skapa likvärdiga möjligheter över kommunen på detta område. I år har

vi fått utvecklingsmedel av Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, för att utveckla en modell för hur bild- och symbolstöd kan bli ett bestående verktyg på skolorna.

Vi arbetar i ett tvärprofessionellt team där specialpedagogisk och logopedisk kompetens samverkar och berikar varandra. Vi arbetar i par med samma uppdrag, men med olika perspektiv och infallsvinklar på problemsituationer. Vår chef har vid något tillfälle liknat nyttjandet av våra olika kompetenser med att ”vi låter ett plus ett bli tre”. Det vill säga, effekten av det vi gör blir större när våra kunskaper med olika teoretisk bakgrund samverkar och vävs samman i sökandet efter möjligheter. Vi ser vinster med att arbeta i tvärprofessionella team i många olika sammanhang. Vinsten med ett samarbete i stället för ensamarbete är att vi kan låta logopedisk och specialpedagogisk kompetens mötas och samverka.

Logoped bidrar med kompetens gällande språkliga aspekter och förklaringsmodeller för varför problemsituationer uppstår för enskilda elever. Ofta är det just där som den specialpedagogiska kompetensen inte räcker till. Samtidigt är det nödvändigt för logoped att bekanta sig med skolans sociokulturella teorier och förstå läroplanens uppdrag för att kommunicera med och samverka med pedagogisk personal. Speciallärarens roll i samarbetet handlar om pedagogiken, hen har erfarenhet av att planera olika moment och att undervisa. Specialläraren är en professionell samtalspartner till klassläraren i frågor som rör elevernas utmaningar i relation till undervisning och lärmiljö. Tillsammans blir vi ett team med siktet inställt på språkligt tillgängliga lärmiljöer för alla elever.

Vårt samarbete med skolan inleds där skolan befinner sig. Den skola som har ett aktivt arbete med värdegrund och förhållningssätt ger oss möjlighet att koppla på våra insatser för språklig tillgänglighet och språkutvecklande arbetssätt på





det arbete som redan påbörjats. På skolor som har arbetat mindre med dessa frågor och står i ett specialpedagogiskt kategoriskt perspektiv, med fokus på att identifiera elevers hinder, krävs att kontextuella faktorer lyfts fram eftersom de är en del i elevers svårigheter. I vårt uppdrag strävar vi efter ett inkluderande arbetssätt, där eleven upplever tillhörighet och där tillgänglighet ska finnas i klassen. För att lyckas med det ser vi vikten av att arbeta tillsammans med skolans rektor. En framgångsfaktor vad det gäller språklig tillgänglighet är att låta specialpedagogiken, logopedin och skolutvecklingen gå hand i hand, det ger många vinster. När det sker blir våra insatser en del av skolans egen process. Då skapas en grogrund där det språkliga förbättringsarbetet växer fram inifrån skolans egen organisation. Det är av avgörande betydelse för att arbetet ska fortgå även när vi avslutat vårt uppdrag.

För att ge exempel på vårt arbete beskriver vi förenklat två olika perspektiv, A respektive B.

Vi brukar synliggöra dessa perspektiv i en tabell och tanken är då att uppmärksamma att olika synsätt får olika konsekvenser för lärarnas undervisning och elevers lärande. Tabellen bygger på våra erfarenheter av olika skolor och av de förhållningssätt och specialpedagogiska processer som vi möter. Perspektiv A är det perspektiv som ligger i linje med Skolverkets intentioner, medan skolpersonal ofta kan känna igen sig på många punkter i beskrivningen av perspektiv B. Tabellen brukar väcka känslor för verkligheten är naturligtvis sällan antingen det ena eller det andra. Men det är ändå viktigt att beakta hur olika organisatoriska villkor för undervisningen får konsekvens för tillgängligheten och elevens möjlighet till delaktighet. Finns det en risk för att en skolas omsorgskultur påverkas av elevers rätt till undervisning och vice versa? Är det rätt att plocka bort eleven och att undervisa hen utanför klassrummet innan det finns ett pedagogiskt erbjudande som är tillgängligt?

	<b>Perspektiv A</b>	<b>Perspektiv B</b>
Undervisningens utformning	Språk- och kunskapsinriktad undervisning. Stödstrukturer. Upplägningsbaserad. Multimodala uttrycksätt.	Eget material. Eget spår. Eget arbetsrum. "Blixtanpassningar".
Förhållningssätt	Lärmiljön och undervisningen kan utvecklas.	Elevens språk behöver utvecklas.
Orsaker till stödbehov	Kontextuellt: Lärmiljön och undervisningen är inte tillräckligt språkligt tillgängliga i relation till elevens språkliga förutsättningar (språklig sårbarhet).	Individuellt: Eleven har diagnosen språkstörning.
Tidsperspektiv	Vilket språk och vilken kunskap har eleven i dag och vad behöver eleven för morgondagen?	Vilka språkliga hinder har eleven idag?
Fokus för stödinsatser	Utveckla förmågor i relation till kunskapskrav. Språket i undervisningen. Stödstrukturer och strategier.	Förenkla, egen takt. Trivsel och omsorg. Tal- och språkträning.
Ansvar	Klasslärare, arbetslag, specialpedagog och rektor.	Resursperson, specialpedagog eller elevhälsopersonal.



*Ulrika Ivarsson och Elin Jälmlbrant*

Perspektiv B kan upplevas närmare det logopediska perspektivet med en neurobiologisk utgångspunkt och en tradition av individnära insatser av specifika förmågor. Samtidigt måste det logopediska arbetet inbegripa pragmatiken, vilket handlar om att möjliggöra aktivitet och delaktighet som utgår från ICF-komponenterna (klassifikationssystem för funktionstillstånd, utvecklat av WHO) vilket sätter ljus på relationer och sammanhang. I logopedens uppdrag läggs fokus dels på elevens/individens språkliga förutsättningar, dels på lärarens språkliga medvetenhet. Specialläraren fokuserar på att tillrättalägga språket i undervisningen så att ämnesinnehållet blir tillgängligt. Ett vanligt dilemma är annars att skolan uppehåller sig vid att kartlägga i syfte att sätta in stödinsatser, ett så kallat åtgärdsprogram, utan att de sedan följs upp hur det fungerar.

*Eleven har ett åtgärdsprogram men vill inte ha den hjälp som vi erbjuder.*

Med citatet vill vi illustrera att det är viktigt att följa upp och utvärdera om de åtgärder som

skolan sätter in är insatser som eleven efterfrågar och ser som ett stöd. Utifrån de språkliga krav som vår läroplan efterfrågar så krävs en språklig medvetenhet hos vuxna i skolan. Då kan de använda språket på ett sätt som gör det möjligt för dem att ge stödstrukturer, förstärka och komplettera språket med multimodala kommunikationssätt. För att lyckas i ett inkluderande uppdrag är det viktigt att det är undervisningen som ska anpassas, differentieras, till eleverna och inte tvärtom.

Vi menar därför att det språkstödande och språkutvecklande arbetssätt som sker inom ramen för skolan och klassen alltid måste ske innan man planerar insatser på individnivå i form av extra anpassningar och särskilt stöd. Stödinsatserna måste utgå från, och hänga samman med, ett språkmedvetet arbete i klassrummet. Först då erbjuder vi språkligt inkluderande arbetssätt och pedagogiskt erbjudande som i tillräcklig utsträckning bjuder in till likvärdiga möjligheter till lärande i skolan. ●

*Elin Jälmlbrant, leg. logoped, och Ulrika Ivarsson, speciallärare*

# Skollogopedens roll och arbete

Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts.

Orden ovan finner vi i Lgr 11. Läroplanen betonar också att:

*Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga.*

De språkliga och kommunikativa kraven i skolan är väldigt höga. Inte bara ska eleverna kunna lära sig en stor mängd ord, förstå grammatiska strukturer och anpassa sin kommunikation efter situationen. De ska även kunna använda sitt språk för att analysera, resonera, dra slutsatser och jämföra likheter och skillnader etcetera. Det är aktiviteter som kräver flera komplexa och sammansatta språkliga och kommunikativa färdigheter. Men hur blir det då när den språkliga förmågan och utvecklingen inte är som förväntat? Och på vilket sätt kan vi skollogopeder arbeta inom skolan?

Logopeder arbetar traditionellt sett med att utreda, diagnostisera och behandla störningar inom tal, språk, kommunikation, och sväljning. I Sverige arbetar de flesta logopeder på sjukhus, inom habilitering eller rehabilitering. I USA arbetar däremot cirka 40 procent inom skolan, då det där är lag på att alla skolor ska ha tillgång till logoped. I Sverige är vi skollogopeder fortfarande en liten, men stadigt ökande, grupp. Många skollogopeder arbetar i centrala elevhälsoteam men en hel del är, som jag, anställda direkt på enskilda skolor.

Mitt uppdrag som skollogoped ser annorlunda ut än för logopeder inom traditionell hälso- och sjukvård. Jag arbetar inom en pedagogisk verksamhet (i mitt fall F-6-grundskola) och mitt arbete utgår därför från skolans styrdokument. Mitt huvudsakliga uppdrag är att genom ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd få eleverna att utvecklas så bra som är möjligt.



Huvuddelen av min tid ägnas åt att ge särskilt stöd i form av extra färdighetsträning i språk och kommunikation till elever där språkstimulansen i den ordinarie undervisningen och vardagslivet inte är tillräcklig.







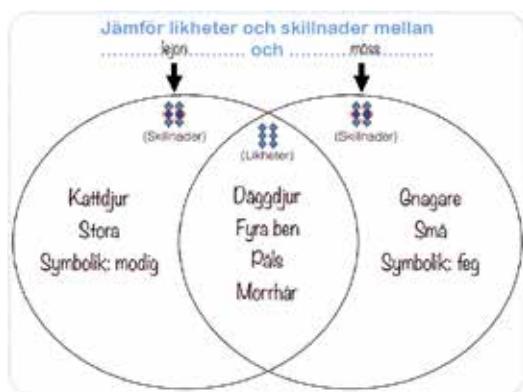
Ida Rosqvist

Jag träffar alltså elever för att ge extra träning i det som för de allra flesta människor sker automatiskt, så att säga. Innehållet i mitt arbete är ”klassrumsbaserat” det vill säga att jag utgår från Lgr 11 och det vi tränar på ska ge effekt på elevens möjligheter att

nå målen. Vi kan till exempel träna extra på att jämföra likheter och skillnader, göra sammanfattningar, ”läsa mellan raderna” (muntligt och skriftligt!), göra beskrivningar, textsamtal och skriva olika texttyper. Men vi jobbar också mycket med de språkliga grundbultarna som grammatiska böjningsmönster, förstå olika grammatiska strukturer, förstå och kunna följa de oskrivna reglerna för samtal och interaktion, förstå hur ord hör ihop i kategorier och hur de relaterar till andra ord etcetera. Hela tiden fokuserar vi på språk- och kommunikationsutveckling och vi arbetar både muntligt och skriftligt. Det vi arbetar med utgår från de krav som ställs på eleven i skolan och jag väljer ofta fokusområde utifrån aktuell LPP, lokalpedagogisk planering.



Jag arbetar således till största delen direkt med elever men i min roll finns även uppdrag att utveckla extra anpassningar i den ordinarie undervisningen. När det gäller ledning, stimulans och extra anpassningar lägger jag fokus på visuellt stöd för struktur, inlärnin, förståelse, kommunikation och kunskapsredovisning. Det kan till exempel vara att ta fram stödstrukturer som mallar för olika textgenrer eller VENN-diagram med bildstöd. Många, inte bara ”mina”, elever är hjälpta av visuellt stöd så det är ett viktigt arbete.



I min tjänst ingår generella kompetenshöjande insatser som ska komma all personal och elever till gagn. På Rosengårdsskolan där jag arbetar är det kollegiala lärandet en viktig grundbult i utvecklingsarbetet och det är en förmån att få vara en del av ett så kompetent kollegium. I arbetet som skollogoped är nämligen samarbetet med pedagoger väldigt viktigt. Mitt arbete grundar sig hela tiden på att eleverna och lärarna ska få bättre verktyg för att möta skolans krav och detta arbete har hela tiden eleven och undervisningen i fokus.

Detta är en kort beskrivning av hur en skollogopedes roll och arbete kan se ut. Om du är intresserad av att veta mer så kika gärna in på bloggen Skollogopederna i Malmö Stad på Pedagog Malmö ([http://pedagog.malmo.se/theme\\_blog/skollogopederna-i-malmo-stad/](http://pedagog.malmo.se/theme_blog/skollogopederna-i-malmo-stad/))

Ida Rosqvist, skollogoped,  
Rosengårdsskolan, Malmö

# Att undervisa nyanlända

Framgångsfaktorerna är desamma, oavsett om det gäller att undervisa nyanlända elever eller flerspråkiga elever, ja egentligen alla elever! Det handlar om att använda ett inkluderande arbetssätt där man arbetar språk- och kunskapsutvecklande, och det är något som också har stöd i forskningen. Det sa Tiia Ojala vid sin inspirerande och uppskattade föreläsning under SITS senaste kongress. Vi som lyssnade fick med oss många konkreta exempel på hur vi kan arbeta, som vi kunde ta med oss tillbaka till våra klassrum.

Tiia Ojala, som fick läromedelsförfattarpriset Lärkungen 2014, är legitimerad lärare, fil. mag. i svenska som andraspråk, författare, legitimerad coach och föreläsare. Många av de exempel som hon lyfte fram under sin föreläsning kommer från hennes arbete som förstelärare, bland annat i förberedelseklass med elever i årskurs 4–9.

## Mötet med nyanlända elever

Tiia Ojala berättar att hon tidigt blev nyfiken på världen och att hon har rest till många olika platser. När hon flyttade till Stockholmsförorten Skärholmen ”mötte världen henne” i Sverige. Hon studerade till lärare och började undervisa i svenska som andraspråk. Hon beskriver det som en utmaning att undervisa kvinnor som inte fått gå i skolan tidigare och att möta nyanlända, ensamkommande pojkar i språkintrödningsklass. Gemensamt för dessa elever var att de inte kunde läsa och skriva.

Enligt skollagen (3 kap. 12§) är en elev nyanländ under de första fyra åren efter sin ankomst till Sverige. Under den tiden har eleven rätt till exempelvis studiehandledning, även om han eller hon gått vidare från förberedelseklass till ordinarie undervisning. Man räknar med att det tar sex–åtta år för en nyanländ elev att lära sig skolspråket. Med rätt stöd och om alla drar åt samma håll kan det gå fortare, medan det

kan ta längre tid för elever som inte har någon tidigare skolbakgrund. Skolspråket är svårt, det är ingens modersmål, säger Tiia Ojala.

Ett sjuårigt barn beräknas ha ca 7 000 ord i sitt ordförråd. Hos en 17-åring kan ordförrådets storlek variera från ungefär 15 000–17 000 ord ända till uppemot 50 000 ord. Elever som läser böcker på fritiden har större chans till ett stort ordförråd än de som inte gör det, säger Tiia Ojala. För att klara det vuxna livet i Sverige behöver man ha 50 000 ord i sitt ordförråd och det sätter press på lärarna, säger hon. Vi kan inte gå ut och kräva att eleverna ska läsa på fritiden, men vi kan göra våra klassrum språkutvecklande och på så sätt öka det antal ord som eleverna kan. Det gynnar de nyanlända eleverna, men också exempelvis elever med språkstörning. Med språkutvecklande arbete i klassrummet kan vi minska klyftan mellan elever som har olika språkliga förutsättningar.

## Språkutvecklande undervisning

Vad kännetecknar då en språkutvecklande undervisning för nyanlända och flerspråkiga elever? Klassrumsmiljön måste vara elevcentrerad, med fokus på elevernas språkutveckling. Talutrymmet är otroligt viktigt, säger Tiia Ojala. Eleverna behöver få tid att prata och tid att tänka efter, utan att bli avbrutna. Ta bort handuppräkningskort och se i stället till att alla får chans att säga något och visa att de kan! Det gör också att alla blir mer alerta. Enligt studier tar läraren ofta det största talutrymmet i klassrummet – upp till 80 procent – trots att det är eleverna som ska utveckla sitt språk. Det är eleverna som ska använda orden och de behöver få chans att använda dem i olika sammanhang och att repetera dem. Vi behöver upprepa ett ord minst sju gånger för att komma ihåg det! Ännu fler repetitioner behövs om vi har språkliga svårigheter.

Det är viktigt att använda ett visualiserande arbetssätt. Att visualisera det man pratar om är ett stöd för alla elever. Förutom exempelvis bilder och filmer är kroppsspråket en form av visualisering. Kroppsspråket är inte universellt, det kan skilja sig mellan olika kulturer, men för det mesta fungerar det bra, säger Tiia Ojala.

## Studiehandledning

Tiia Ojala poängterar vikten av modersmålsundervisning och studiehandledning för flerspråkiga och nyanlända elever. Det är oerhört värdefullt om läraren kan ha ett gott samarbete med elevernas studiehandledare och läraren måste ta kommandot och vara tydlig med vad eleverna arbetar med i klassrummet och vad studiehandledaren förväntas hjälpa dem med. Även om studiehandledaren också är lärare är det svårt för hen att komma utifrån och så att säga kastas in i någon annans undervisning. Studiehandledarna brukar uppskatta att ha tydlig kommunikation med läraren och därmed få möjlighet att förbereda sig inför arbetet med eleverna.

Det finns digitala tjänster för studiehandledning i olika ämnen, som kan vara bra som komplement om man saknar tillgång till studiehandledning på skolan. Tiia Ojala nämner studi.se, och Inläsningstjänst, som har en tjänst de kallar ”Studiestöd på modersmål”.

## Förvänta dig att eleverna har förkunskaper och använd dem

Tiia Ojala säger att vi måste förvänta oss att eleverna har förkunskaper och arbeta med dem. Om vi gör det kan eleverna lättare följa med i undervisningen. Vi behöver jobba mycket muntligt, diskutera, ge begrepp och lyfta de kunskaper eleverna redan har.

## Ge förförståelse

Vi kan arbeta i princip hur mycket som helst med elevernas förförståelse, säger Tiia Ojala. Förarbetet är oerhört viktigt för att exempelvis läsningen inte ska bli en alltför stor utmaning. Det går inte att ge eleverna en text och direkt börja läsa den – då är risken stor att vi behöver förklara nästan alla ord i texten. När vi arbetar med förförståelse för en text ska eleverna veta allt det som står i



Foto: Privat

Tiia Ojala

texten innan de börjar läsa. Vi behöver samtala och ställa frågor tillsammans i klassrummet.

## Undervisa i läsning och skrivning

Flerspråkiga elevers lärande i olika skolämnen gynnas av att läraren betonar och undervisar i läsning och skrivning (se även Skolverkets skrift *Greppa språket*). Vi behöver undervisa i läsning, till exempel genom att ge eleverna olika →

lässtrategier. När det kommer till skrivande måste vi förklara och tala om vad som kännetecknar en viss typ av text, exempelvis en saga, och jobba med hur man skriver en saga – vi kan inte bara hålla en föreläsning om att skriva en saga. Vi behöver ge eleverna skrivmallar för att visa på hur en saga eller andra typer av texter är strukturerade.

Läraren måste också betona muntlig framställning och lyssnande och låta det muntliga prägla klassrummet. Många nyanlända elever kommer från muntliga kulturer, och har kanske lärt sig flera olika språk genom att tala. I många kulturer läggs också större vikt vid det som sägs än vid det skrivna, tvärtom vad som är fallet i vår svenska kultur där det skriftliga ger pondus åt det vi vill säga. Tiia Ojala tar som ett exempel att trots många hemskickade lappar var det först när läraren ringde och pratade med föräldrarna, som de förstod att det var viktigt att deras barn, som hade svårt att se vad som stod på tavlan, fick göra en synundersökning för att se om hen behövde glasögon.

## **Vi måste befinna oss i den närmaste utvecklingszonen**

De uppgifter de nyanlända eleverna ställs inför får inte vara för enkla, då hamnar de alltför långt efter sina jämnåriga. Läraren måste betona tankemässigt krävande uppgifter och samtidigt stötta eleverna språkligt, för att låta deras språk utvecklas, säger Tiia Ojala. Nyanlända och flerspråkiga elever behöver massor av stöttning och vi ska ge dem de förutsättningar och den stöttning de behöver för att de ska lyckas. Att ge stöttning är inte fusk!

Vi behöver lägga fokus på en medveten utveckling av ordförrådet i respektive skolämne och på att hjälpa eleverna förstå vilka texter som är ämnestypiska och vad som kännetecknar dem. Många gånger lägger vi ner mycket tid på att eleverna ska lära sig vardagsord, som ord för exempelvis kläder, men de ord eleverna redan har på modersmålet har de vanligtvis inga problem med att lära sig på svenska.

Om eleverna får höga kognitiva utmaningar och mycket stöttning, då sker lärande och utveckling. Får de lägre kognitiva utmaningar och

mycket stöttning hamnar de i stället i ett slags trygghetszon. Med låga kognitiva utmaningar och alltför lite stöttning blir de uttråkade och får de höga kognitiva utmaningar och för lite stöttning hamnar de i en sorts frustrations- eller ångslanszon. Det kan till exempel ske om de blir placerade i en vanlig klass för att ”språkbada” utan att få tillräckligt stöd, säger Tiia Ojala. Vi behöver befinna oss i den närmaste utvecklingszonen och jobba med skolspråket, som per automatik är utmanande, samtidigt som vi ger den stöttning som behövs för att eleverna ska klara skolarbetet. En del elever behöver förberedelseklassen, andra behöver direkt inkludering, men oavsett vilket behöver vi befinna oss i den närmaste utvecklingszonen när vi undervisar eleverna.

## **Ge ord och begrepp utifrån vad vi pratar om i skolan**

För att eleverna ska lyckas behöver vi ge dem det ordförråd som behövs för att förklara de begrepp vi talar om. Om vi ska förklara abstrakta ord, som evolution, behöver eleverna ha verb, exempelvis utveckla och förändra. Detta behöver finnas med när vi planerar undervisningen, för att vi också ska kunna skapa övningar där eleverna tvingas använda just de här orden och begreppen.

## **Ett formativt förhållningssätt**

Läraren måste ha ett formativt förhållningssätt och använda olika typer av formativ bedömning av elevernas ämnesspråkliga prestationer, säger Tiia Ojala. Formativ bedömning är ett tillåtande förhållningssätt där vi synliggör elevens tankar och kan kontrollera elevens förståelse för ord och begrepp genom samtal. Vi kan ge eleverna uppgifter där vi checkar av vad de kan, i stället för att bara ge dem prov, som kanske inte naturligt följs upp. Genom att fråga ”Hur tänkte du?” och samtala om det, vet vi om vi kan ”gasa” och gå vidare, eller om vi måste ”bromsa” och ta om någonting. Vi kan ”dra eleven till rätt bana” med hjälp av undervisningen om han eller hon hamnat fel. Om eleven ”förstått fel” behöver vi också gå tillbaka till vår egen undervisning och anpassa den utifrån de svar vi fått av eleverna.

Vi behöver vara ödmjuka och tänka ”vad gjorde eller sa jag som gjorde att de inte förstod” och vi måste vara flexibla och våga testa olika sätt att undervisa.

## Mallar och modeller

Tiia Ojala betonar ”modellandet” enligt principen *I do, we do, you do*, eller utifrån den så kallade APE-modellen (alla, par, enskilt). Det är viktigt att läraren först demonstrerar hur man gör eller säger (*I do*), sedan gör alla det tillsammans i gruppen eller kanske i mindre grupper eller par (*we do*) och till slut får eleverna prova själva (*you do*). Vi kan inte förutsätta att eleverna automatiskt vet vad som förväntas. Vi måste visa modellen för att de ska våga ta ut svängarna.

Eleverna behöver också stöd i form av samtalsmallar, till exempel med förslag på hur man kan inleda satser när man argumenterar för något: ”Jag tycker ...”, ”Jag menar ...”, ”Därför att ...”, ”Eftersom ...” Låt eleverna argumentera kring olika ämnen och prova sig fram och använd olika varianter förutom dem som de redan vet är rätt.

## Cirkelmodellen för att skriva texter

Innan vi börjar skriva behöver vi samtala mycket tillsammans om texten. Börja inte med att be eleverna skriva fritt om demokrati, prata först om demokrati. Frågor är viktiga. *Varför* är det på ett visst sätt? Vi diskuterar, letar information på internet och skapar tillsammans meningen. Arbeta muntligt i början av lektionen och lägg skrivandet i slutet. På så vis har eleverna fått ett stoff att skriva om.

När vi jobbar med skrivandet kan vi använda oss av cirkelmodellen:

Fas 1 Ge förförståelse, bygg upp kunskaper, ord och begrepp inom ämnesområdet.

Fas 2 Studera texter inom samma genre för att få modeller. Struktur är viktigt; vilka delar innehåller exempelvis en saga? Vad kommer fram i sagans olika delar? Diskutera med eleverna. Strukturen hjälper eleverna när de ska skriva egna texter.

Fas 3 Skriv en gemensam text med samma struktur som texterna i fas 2 har, men med annat innehåll. Läraren styr med frågor och eleverna ger stoffet. Läraren utmanar genom att exempelvis medvetet skriva fel och be eleverna om förbättringar.

Fas 4 Eleverna skriver egna texter, individuellt.

Tänk efter vilka de språkliga målen är. I förberedelseklassen kanske det handlar om att skriva en saga. Sagan är i preteritum, dåtid, som hänger ihop med presens och det ger tillfälle att jobba med verb. Det bästa är när eleverna själva får upptäcka exempelvis grammatiska regler. De kan bli som detektiver, som letar verb, funderar över hur man markerar citat och så vidare. Läraren ställer ”på raderna-frågor” för att kolla att eleverna förstår, men vi måste också fördjupa förståelsen genom att diskutera det som står mellan raderna. Be eleverna sammanfatta sagan med tre meningar eller förutspå vad som hände sedan. På detta sätt bearbetar vi texten vidare tillsammans med eleverna. Stanna inte upp för ofta i texten och ställ frågor, en del frågor kan tas efteråt.

När eleverna ska skriva sin egen saga, använd en mall med exempelvis rubrik, orientering, komplikation och händelse och kanske exempel på inledande fraser (”Det var en gång ...”). När elevens egen text är färdig, gå tillbaka och titta på den tillsammans med eleven och diskutera. Vad gör att detta är en saga? Kan du läsa din text, hur kändes det?

Eleven kan ha hjälp av en checklista för att själv titta på sin text. Har jag med rubrik, orientering, och så vidare? Har jag satt ut punkter och frågetecken?

Eleverna kan också träna på att ge återkoppling på varandras texter genom att använda checklistan. Återkopplingen kan vara en form av *two stars and a wish*, att nämna två saker som var bra i kompisens text och ge något förslag på förbättring: ”Du har bra struktur, du har verbet i preteritum, men du behöver bli bättre på stavning”.





På samma sätt kan man arbeta med andra typer av texter, exempelvis:

- instruktionstexter, som är skrivna i imperativ, ofta i en viss ordning
  - faktatexter, beskrivande texter om exempelvis olika djur (vilket också visar vilka biologier som fastnat)
  - argumenterande texter, med rubrik, tes, flera olika argument och slutsats. Ge mallar för hur eleven kan inleda sina olika argument med ”för det första, för det andra, för det tredje...”.
- Läs mer om Tiia Ojalas tankar på: <http://multikultiskola.blogspot.se> eller hennes webbplats <http://tiiaojala.se>.
  - Skolverkets skrift *Greppa språket*, om undervisning av nyanlända, kan laddas ner gratis från Skolverkets webbplats: <http://www.skolverket.se>.
  - För studiehandledning på olika språk, finns webbplatsen <http://studi.se>. Även Inläsningstjänst, <http://www.inlasningstjanst.se> har studiehandledning.

Arbeta med språket i alla ämnen och ge ord och begrepp för de ämnesområden som är aktuella. Språkläraren fokuserar naturligtvis mer på att arbeta med grammatiken, men även exempelvis historieläraren kan synliggöra att historiska texter är skrivna i dåtid.

Mot slutet av föreläsningen kommer Tiia Ojala tillbaka till det viktiga i att alla elever får talutrymme. Hon säger att för att vara säker på att alla elever blir sedda och att de fått säga något under lektionen, brukar hon stå vid dörren när eleverna går ut, skaka hand med var och en och exempelvis be dem säga tre ord de kommer ihåg från lektionen. Det brukar eleverna tycka om, säger hon och poängterar att skolan är viktig för nyanlända – de har stora drömmar!

*Anna Strömberg*

#### Några boktips från Tiia Ojala:

*Lyft språket, lyft tänkandet: språk och lärande* samt *Stärk språket stärk lärandet* av Pauline Gibbons.

*Låt språket bära* av Britt Johansson och Anniqa Sandell Ring.

*Språkinriktad NO-undervisning: Strategier för högstadiet* av Björn Kindenberg och Maria Wiksten samt *Språkutvecklande SO-undervisning* av Maria Bjerregaard och Björn Kindenberg.

Dessutom har Tiia Ojala själv skrivit boken *Mötet med nyanlända – Vägen till en framgångsrik skolgång*, samt ett flertal läromedel. Dessa finns beskrivna på hennes webbplats (se adress ovan).

# Möt oss under Almedalsveckan!

Den 2-9 juli 2017 är det dags för årets Almedalsvecka. I år finns Svensk Intresseförening för Tal och Språk på plats hela veckan lång. Kom och mingla med oss i styrelsen och redaktionen – vi kommer att finnas på Barnrättstorget, där vi också har ett par evenemang inbokade.

## Språket i skolan – hjälp eller stjälp?

### Om språkliga möten i lärande och undervisning

Syftet med vår medverkan under Almedalsveckan, är att sprida kunskap om de områden föreningen arbetar för: det vill säga tal, språk, kommunikation och röst, i huvudsak med inriktning mot barn och ungdomar. Vi vill verka för att främja och lyfta fram den vetenskapliga utvecklingen och tjäna som språkrör för de olika yrkeskategorierna.

Den 5 juli kl. 16.55 har vi en tältplats inbokad, där vi bjuder på samtal om hur språket både kan vara till hjälp och stjälp i skolan. Gåvor delas ut till alla som kommer och vi har även en liten aktivitet för de som vill.

På fredag förmiddag den 7 juli 11.30 - 12.10 anordnar vi ett seminarium där Barbro Bruce, logoped och biträdande professor i specialpedagogik, kommer att belysa temat. I anslutning till seminariet ges tillfälle att ställa frågor och samtala med oss.



Barbro Bruce

**Hoppas att vi ses!**

# Förskolan, en plats för språkutveckling

Många barn vistas en stor del av sin vakna på tid på förskolan och där sker mängder av upptäckter och tillfällen till lärande, varje dag. Vardagen delas med pedagoger som både har rollen av trygga famnar och som vuxna att känna på pulsen. Vuxna som kan svara på livets stora frågor som "Varifrån kommer potatis?" och "Kan myror flyga?" och som kan fler barnsånger än det finns stjärnor på himlen. Den dagliga kontakten i kombination med många gemensamma upplevelser gör att en stark relation kan byggas upp och att personalen blir betydelsefulla vuxna i barnens liv. Därmed har pedagogerna också en viktig roll i arbetet med att klä barnens värld i ord och att arbeta för att främja deras språkutveckling.

I Karlshamns kommun är intresset för att lära sig mer om kommunikationsstödjande och språkstimulerande arbete stort, både bland förskolechefer och pedagoger. Först och främst finns ett behov av att hitta strategier som underlättar i den dagliga kommunikationen med barnen. Många små barn inskolas ju som bekant vid en tidpunkt när de fortfarande har ett mycket begränsat ordförråd och allt fler barn i grupperna har enbart hunnit möta det svenska språket en kort tid. Dessa barn, och de som av annan anledning är i språklig sårbarhet, behöver dels extra ledtrådar i omgivningen för att tolka sin omvärld, dels stöd i att kommunicera sina behov och tankar.

Dessutom vet vi att en god språklig förmåga, och kanske främst ett starkt ordförråd, är av största vikt under barnens kommande skolgång. Det innebär att det är viktigt att ge förutsättningar även för de "språkligt starka" barnen att utmanas på ett sätt som möjliggör en fortsatt god språkutveckling. En del i min roll som kommunlogoped är att stötta förskolorna i arbetet att skapa miljöer som är kommunikativt tillgängliga och som uppmuntrar till samspel



Foto: Privat

Anna Ax

och språkande. Miljöer där alla barn har möjlighet att både förstå sin omgivning och att själva uttrycka sig och där språklig stimulans förekommer naturligt i vardagens alla situationer.

I arbetet med förskolorna har jag ett nära samarbete med de specialpedagoger och psykologer som ingår i vårt centrala team. Med våra olika kompetenser men gemensamma synsätt kan vi komplettera varandra i arbetet med att ge förskolepedagogerna stöd och handledning kring stort och smått. De olika perspektiven ger förutsättningar för att vi ska kunna skapa en helhetsbild av vad barnen, personalen och verksamheten behöver, vilket givetvis är en enorm fördel. Samarbetet gynnar inte bara pedagogerna utan ger även mig och mina kollegor en ovärderlig möjlighet till kollegialt lärande.

Ansökningar från verksamheterna kan förekomma såväl på grupp- som individnivå och ofta inleds ett "ärende" med att jag och min kollega gemensamt besöker förskolan för en ob-

servation. Utifrån våra reflektioner kan vi sedan tillsammans med arbetslagen resonera kring deras frågeställningar och diskutera vilka förändringar som skulle kunna vara gynnsamma. Går det att öka graden av igenkänning och förförståelse under dagen? Kan smågrupper möjliggöra mer samtalstid åt de barn som har svårt att göra sig hörda i gruppen? Hur kan en vuxen vara ett stöd i leken för att minimera missförstånd och frustration?

Flera förskolechefer önskar också fortbildning för hela personalgruppen kring språk och kommunikation. Föreläsningarna syftar till att ge pedagogerna en ökad medvetenhet om sin roll som språkliga förebilder och kunskaper som hjälper dem att utveckla såväl den fysiska miljön som sitt eget förhållningssätt och bemötande. Ofta har pedagogerna mängder av strategier för att locka fram och stötta språk och kommunikation i vardagen, men det är inte alltid de är medvetna om dem. Det brukar bli tydligt vid dessa sammankomster och många kloka tankar delas pedagogerna emellan.

Dessa stunder, då pedagoger kan reflektera kring sitt arbete och inspireras av varandra, är oerhört värdefulla för att verksamheten ska kunna utvecklas. På några förskolor har förskolechefen ytterligare möjliggjort detta genom att upprätta ”språkgrupper”, där chefen och en pedagog från varje avdelning träffas kontinuerligt för att utvärdera och vidareutveckla det gemensamma språkarbetet på förskolan. I detta arbete har även jag och en av specialpedagogerna bjudits in att delta, vilket har varit fantastiskt roligt. Det är härligt att se vilket engagemang som finns hos personalen och vi får chans att utbyta idéer och erfarenheter som kan spridas till andra förskolor i kommunen.

Som en del i det förebyggande och språkstödande arbetet erbjuds förskolepersonalen också kurser i TAKK, Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation, och intresset är enormt! Att använda tecken som förstärkning till talet är som bekant ett fenomenalt sätt att stötta såväl barnens språkförståelse som deras egen uttrycksförmåga. Att vistas i en tecknande miljö är språkligt stimulerande för alla barn men kan vara helt avgörande för några av dem.

Några barn som är i extra behov av språklig anpassning och stimulans har även kontakt med logoped (och andra yrkesgrupper) genom exempelvis logopedmottagningen eller habiliteringen. Därmed är även ett samarbete mellan kommun och landsting viktigt. Landstinget arbetar på föräldrarnas uppdrag medan vi i kommunen jobbar utifrån förskolechefens önskemål. Därmed skiljer sig våra arbetsuppgifter och fokusområden åt. Formell språkbedömning och riktad träning sker i dag via landstinget medan vi i kommunen fokuserar på behoven och förutsättningarna i den pedagogiska miljön. I de lägen då båda våra uppdragsgivare önskar samverkan kan vi tillsammans stötta upp en större del av barnets vardag, vilket givetvis är mycket fördelaktigt.

Flera kughjul behövs alltså för att få barnens språkmaskin att snurra med full kraft och ett ständigt underhållsarbete är nödvändigt. Så låt oss inte snåla med oljan utan i stället ta vara på de möjligheter som förskolans vardag erbjuder. Då kan förebyggande arbete ske och barnen kan få en lustfylld och lekfull start på sin språkliga upptäcktsfärd. ●

*Anna Ax*

logoped i ett centralt resursteam  
i Karlshamns kommun

## Boktips

Larsson, Karolina (2016). *Att få barnets språk att växa: Strategier för språkutveckling i förskolan, skolan och hemma*. Botkyrka: Stefan Hertz utbildning AB förlag.

Tonér, Signe (2016). *Tecken: ett verktyg för ökad kommunikation*. Stockholm: Natur & Kultur.

# Obligatorisk kartläggning i förskoleklass- hiss eller diss?

Det har väl inte undgått någon att svenska elevers kunskaper i läsning, skrivning och grundläggande matematik ständigt försämras? Internationella och nationella undersökningar rapporterar om att kunskapen dels försämras över tid, dels i jämförelse med andra länder. Och dessutom ökar andelen elever som har otillräckliga kunskaper inom dessa områden.

Svenska skolan är van vid skolreformer. Vassa tungor vittnar om politikernas reformhybris där utvärderingar av genomförda aktiviteter lyser med sin frånvaro. I juni 2015 tillsatte regeringen en särskild utredning i syfte att undersöka förutsättningarna för att införa en så kallad läsa-skriva-räkna-garanti (SOU 2016:59). Uppdraget handlade om att ta fram förslag till ett system för att alla elever får det stöd de behöver.

Drygt ett år senare, i slutet av september 2016, var det dags för utredningen att lägga fram förslag till åtgärdsgarantin. Garantin innefattar förskoleklassen, årskurs 1 och 3 i grundskolan, sameskolan samt årskurs 1 och 4 i specialskolan. Garantin ska inte tolkas som en garanti för att alla elever verkligen lär sig läsa, skriva eller behärska grundläggande matematik utan ska säkerställa att de elever som riskerar att inte uppnå kunskapskraven, upptäcks tidigt och får anpassade och verkningsfulla stödåtgärder.

## Obligatorisk kartläggning i förskoleklass

Ett av förslagen när det gäller åtgärdsgaranti för förskoleklass är en obligatorisk kartläggning av varje elevs språkliga medvetenhet och matematiska tänkande. Bestämmelsen om kartläggningen föreslås införas i skollagen och är tänkt att genomföras under höstterminen i förskoleklass. Genomförandet ska kunna ske inom ramen för den ordinarie undervisningen utan utökning av tid eller personal. Kartläggningen kommer inte

att bestå av en provsituation utan till största delen bygga på förskollärarens eller lärarens observationer och samtal med en elev i taget.

Om kartläggningen visar att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot de kunskapskrav som senare ställs i årskurs 1 och 3 ska elevens språkliga och matematiska utveckling analyseras. Analysen ska göras av den ansvariga förskolläraren eller läraren i samråd med personal som har specialpedagogisk kompetens. Resultatet av analysen läggs sedan till grund för bedömning av elevens behov av stödåtgärder.

I slutet av förskoleklass har man en uppföljning av de stödsatser som har gjorts och resultatet av den förs vidare till mottagande lärare i årskurs 1. Utredningen föreslår att det är Skolverket som får i uppdrag att ta fram det nationella kartlägningsmaterial som ska användas.

## Behov av kompetensutveckling

För att kunna arbeta med åtgärdsgarantin kommer förskollärare och lärare behöva kompetensutveckling. Utredningen föreslår nya moduler i Läs- och Matematiklyftet för förskollärare och lärare i förskoleklassen och lärare i årskurs 1–3. De ska behandla läs-, skriv- och matematikutveckling hos yngre elever, kartläggning och stödåtgärder. Förskollärare i förskoleklassen ska dessutom erbjudas kompetensutveckling i läs-, skriv- och matematikutveckling, som motsvarar cirka 15 högskolepoäng. I förslaget ingår också insatser för kompetensutveckling av speciallärare, specialpedagoger samt för rektorer och huvudmän.

Åtgärdsgarantin föreslås genomföras den 1 juli 2018. Om den sätts i verket anser utredningen att det är viktigt att utvärdera hur den fungerar och vilka effekter den får för elevernas resultat och om den påverkat verksamheten hos



huvudmannen. På sikt bör det också undersökas om och hur resultaten i svenska, svenska som andraspråk och matematik i årskurs 9 har förändrats.

### **Kritik angående utredningens förslag**

I de remissvar som inkom i januari finns en del kritik angående förslaget om obligatorisk kartläggning.

Både Skolverket och Lärarförbundet anser att det obligatoriska bedömningsstödet som infördes 2016 för årskurs 1 först bör utvärderas innan ytterligare krav på kartläggning i förskoleklassen övervägs. Den utvärderingen bör nog bedöma hur bedömningsstöden påverkat förutsättningarna för undervisningen och eleverna.

Flera remissinstanser befärar att de föreslagna bestämmelserna medför att skolans personal blir mer och mer detaljstyrd och är tvungen att lägga mer tid på administration. När den typen av arbetsbelastning ökar riskerar tiden för själva undervisningen att minska.

Enligt Lärarförbundet är det inte upptäckten av elevers svårigheter som är problemet för lärarna. Det som saknas är tid att utveckla undervisningen tillsammans med andra lärare och speciallärare och att få tillgång till de åtgärder som behövs.

Från flera håll saknar man i utredningen en diskussion om för- och nackdelar med obligatorisk respektive frivillig användning av materialet. Sveriges kommuner och landsting anser att det bör handla om ett material som kan men inte måste användas.

Skolverket skriver att ett väl utarbetat kartläggningsmaterial skulle kunna bidra till en likvärdig bedömning men att det är en grannliga uppgift att införa kartläggning av unga elevers kunskaper. Skolverket är också en av flera remissinstanser som är tveksam till om den kompetensutveckling utredningen ger i förslaget är tillräcklig. Alla förskollärare har inte med sig

kunskaper om läs-, skriv- och matematikinläring från sin förskolläraryr utbildning. Det betyder att det finns risk för att analysen av elevernas kunskaper kan komma att genomföras av personal utan sådan kompetens.

Nationellt centrum för svenska som andraspråk välkomnar garantin men tycker att det är anmärkningsvärt att utredningen inte nämner flerspråkiga elevers särskilda behov av stöd i sin läs-, skriv- och matematikutveckling. De anser att eftersom nästan en fjärdedel av eleverna i förskoleklass inte har svenska som sitt modersmål är det utbildade lärare i svenska som andraspråk som bör genomföra kartläggning och analys. Det är också de som ska välja adekvata stödåtgärder för flerspråkiga elever och elever som har annat modersmål än svenska. Det skulle kräva personalförstärkningar även inom detta område. Med tanke på modersmålslärares viktiga roll i genomförandet av kartläggning och analys av flerspråkiga elever, behövs förstärkning även av denna lärarkategori.

Slutligen kan vi konstatera att trots goda intentioner att öka elevers kompetens och kunnande för att sätta in insatser tidigt är det långt ifrån självklart vilka åtgärder som ger önskad effekt. Problematiken är långtifrån enkel och om stora resurser läggs på kartläggning så riskerar resurser för undervisning och proaktivt arbete minska. Frågan om tidiga insatser kommer med all sannolikhet att växa sig allt starkare och hur resurser ska fördelas är en ständigt återkommande fråga. ●

Enligt  
Lärarförbundet är  
det inte upptäckten  
av elevers  
svårigheter som är  
problemet för  
lärarna.

*Annelie Westlund*

# Alternativa lärverktyg

## – en högaktuell bok för skolans digitaliseringsarbete

En bok som känns mycket användbar i dagens skola är den nyutkomna *Alternativa lärverktyg – Digitalt stöd för elevens språk-, läs- och skrivutveckling* (Natur & Kultur). Författare är Erica Eklöf, specialpedagog och språk-, läs- och skrivutvecklare och Johanna Kristensson, logoped och språk-, läs- och skrivutvecklare. Författarna är också kända via sina bloggar Språkutvecklarna och Logopeden i skolan.

Boken är uppdelad i tre delar:

- Första delen av boken beskriver vad alternativa lärverktyg är och vilka positiva effekter de kan ha. Använda på rätt sätt ger de till exempel en mer likvärdig undervisningssituation och hjälper elever att bli mer självständiga i sitt skolarbete.
- Andra delen ger vägledning i hur man på ett framgångsrikt sätt kan använda alternativa lärverktyg i skolan.
- Den tredje och mest omfattande delen är en genomgång av de olika typer av alternativa lärverktyg som finns tillgängliga i dag. På ett överskådligt sätt delas de in utifrån funktioner, exempelvis talsyntes, rättstavning, diktering, tal- och ljudböcker, översättningstjänster, planering/minne/struktur i en telefon och presentationsverktyg. Förslag ges på såväl datorprogram som appar och en del tillägg i molntjänster. Via QR-koder kan läsaren få tillgång till korta, informativa filmer om vissa av dessa funktioner.

I alla skolklasser finns elever i behov av anpassad undervisning, där digitala arbetssätt många gånger utgör ett viktigt stöd. Många lärare känner emellertid en frustration över att inte hinna

hålla sig uppdaterad om vilka digitala verktyg som finns att tillgå och skolan ställs inför en utmaning att hinna kompetensutveckla personalen i samma takt som produktutvecklingen sker.



De digitala verktygen skapar nya möjligheter till inkludering för elever i språklig sårbarhet som ofta möter hinder i läsning och skrivning, elever med funktionsnedsättningar samt elever med annat modersmål. Dessa verktyg är också till nytta för elever som är i behov av en extra utmaning. Man talar om vinsten med att låta samtliga elever så tidigt som möjligt få bekanta sig med olika arbetssätt. Om verktygen är öppna för alla att testa, underlättas situationen för de elever som behöver dem för ett fungerande skolarbete.

Bokens innehåll kan till viss del kopplas till det beslut som nyligen fattades av regeringen gällande digital kompetens i skola och som ska träda i kraft i juli 2018 ("Stärkt digital kompetens i skolans styrdokument", promemoria 2017-03-09). Mer information om detta finns på regeringens och Skolverkets hemsida. Beslutet öppnar för en bred syn på digital kompetens, där man bland annat talar om att eleverna ska utveckla en förståelse för digitaliseringens påverkan på individ och samhälle. I skrivelsen nämns också att "eleverna ska arbeta med digitala texter, media och verktyg" och en ny lydelse under rektorns ansvar lyder "Skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och

digitala kompetens”. Nu har man alltså tagit ett större grepp kring digitalisering i skola, vilket bland annat kommer att medföra att textmaterial i undervisningen kommer att bearbetas mer digitalt, även på skolor där man hittills inte hunnit så långt i denna utveckling.

Detta är något som många av oss som arbetar inom skola med elever med särskilda behov välkomnar, då vi ser att det bidrar till en mer tillgänglig och likvärdig skola för alla våra elever. En förutsättning för att eleverna ska kunna arbeta mer med digitala texter är att de känner sig trygga med de funktioner som finns i datorer, lärplattor och mobiler och som kan hjälpa dem i skolarbetet. Alternativa lärverktyg ger lärare en snabb översikt över dessa funktioner, vilket kan bidra till inkludering i klassrummet. Boken skulle med fördel kunna användas som inläsningsmaterial på skolor där man satsar på digital undervisning eller inkludering med hjälp av digitala medel.

Att dessa smarta verktyg nu ofta finns i de arbetsredskap som används i undervisningen, betyder inte att alla elever vet hur de ska användas eller förstår vilka verktyg som skulle kunna gynna just deras inlärningsituation. Här är stödet från lärare oerhört viktigt för att nya arbetssätt ska kunna implementeras i undervisningen. Denna bok kan fungera som en utmärkt introduktion för alla lärare i detta spännande och viktiga arbete. I takt med samhällets digitala jättekälv framåt, gäller det att barnen får växa in i detta som en naturlig del i skolan. Att arbeta digitalt är roligt och utvecklande för alla elever och en förutsättning för att alla elever ska få med sig den kompetensen som ett stöd i framtida yrkesliv. Alternativa lärverktyg kan vara en god hjälp för skolpersonal att känna sig trygga att utforska den världen. ●

*Jennie Lavås Skoglund*  
leg. logoped

## SITS - Svensk Intresseförening för Tal & Språk

kommer att hålla en tvådagars kongress i Stockholm den 24 – 25 november på Sheraton Stockholm hotel.

Årets kongress har temat:

**Språklig sårbarhet –  
vi väljer möjligheternas väg!**

Årets föreläsare är:

Susan Ebbels, Julie Dockrell, Barbro Bruce, Hülya Basaran,  
Jenny Edvardsson, Martina Hedenius och Olof Sandgren.

Se programmet på nästa sida och anmäl dig via länk på [www.sits.nu](http://www.sits.nu)

**Nytt för i år** är att om du är medlem i föreningen och anmäler dig före den 15 juni, betalar du endast 2 750 kr, exkl. moms för deltagande i kongressen.

Välkommen med din anmälan!



 Svensk Intresseförening  
för Tal & Språk [sits.nu](http://sits.nu)

## Program

Fredagen den 24 november 2017

- 08.00 – 09.00 Registrering och kaffe
- 09.00 – 09.15 Inledning
- 09.15 – 10.15 **The current evidence base for school-aged children with developmental language disorder (DLD)**  
*Susan Ebbels*
- 10.15 – 10.45 Utställning
- 10.45 – 11.45 *Fortsättning Susan Ebbels*
- 11.45 – 12.00 **Tal- och språkpriset**
- 12.00 – 13.15 Lunch och utställartid  
Parallellt program i föreläsarsalen. Praktiska förevisningar med tema "Språklig sårbarhet – vi väljer möjligheternas väg!"
- 13.15 – 14.15 **Rättvisande bedömning och likvärdiga insatser för elever med språkliga svårigheter – dynamisk bedömning och respons till intervention**  
*Olof Sandgren*
- 14.15 – 14.45 Utställning
- 14.45 – 15.45 **Barnet: gemenskap eller missförstånd?  
Språket: solklart eller sårbart?  
Pedagogiken: hjälp eller stjälp?**  
*Barbro Bruce*
- 15.45–16.00 Bensträckare
- 16.00 – 17.00 **Nyanlända elevers lärande**  
*Hülya Basaran*
- 17.00 – 18.00 Utställartid och mingel – småplock och ett glas vin

Fredagen den 25 november 2017

- 08.30 – 09.30 Årsmöte
- 10.00 – 11.45 **The role of oral language skills in supporting written text generation: Evidence from children with Developmental Language Disorders (SLI)**  
*Julie Dockrell*
- 11.45 – 13.00 Lunch
- 13.00 – 14.00 **Minnesfunktioner hos barn med språk- och lässvårigheter**  
*Martina Hedenius*
- 14.00 – 14.30 Paus
- 14.30 – 15.30 **Man fattar bättre när man får prata om det man läst**  
*Jenny Edvardsson*

## FÖRELÄSARE



*Susan Ebbels*



*Olof Sandgren*



*Barbro Bruce*



*Hülya Basaran*



*Julie Dockrell*



*Martina Hedenius*



*Jenny Edvardsson*

## SITS KONGRESS 2017

Till hösten har vi ett program som vi hoppas ska tilltala alla er som vill se möjligheter! Vi kommer att få lyssna på och lära om minnet, om hur vi gör rättvisande bedömningar och sedan få insikt i hur vi praktiskt kan gå tillväga för att ta oss vidare, på flera olika sätt. Många lever i språklig sårbarhet, på grund av att de är nyanlända, att de har en språkstörning eller av annan orsak. Vi ska inte låta oss hindras av detta utan utnyttja våra kunskaper konstruktivt. Ni är välkomna att följa med oss när vi väljer möjligheternas väg!

## Kurskalendarium

### Almedalsveckan

I år finns Svensk Intresseförening för Tal och Språk på plats hela veckan lång. Kom och mingla med oss i styrelsen och redaktionen.

Plats: Barnrättstorget

Datum: 2 – 9 juli, 2017

Information: [www.almedalsveckan.info](http://www.almedalsveckan.info)

### IALP

The 5th International Composium on Communication Disorders in Multilingual and Multicultural Populations

Plats: Bremen, Tyskland

Datum: 24 – 25 augusti, 2017

Information: [www.ialp.info](http://www.ialp.info)

### Svensk Intresseförening för Tal & Språk, SITS

2017 års kongress: Språklig sårbarhet – vi väljer möjligheternas väg!

Plats: Sheraton Hotel, Stockholm

24 – 25 november, 2017

[www.sits.nu](http://www.sits.nu)

### Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM

Webbadress: [www.spsm.se](http://www.spsm.se)

Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder ett flertal kostnadsfria seminarier, utbildningar och distanskurser.

## Svensk Intresseförening för Tal & Språk

### Styrelse

Ordförande Sofia Norrman  
[sofia.norrman@gmail.com](mailto:sofia.norrman@gmail.com)

Vice ordförande Anna Strömberg  
[anna.stromberg@spsm.se](mailto:anna.stromberg@spsm.se)

Sekreterare Annika Söder  
[annika.soder@kristianstad.se](mailto:annika.soder@kristianstad.se)

Ledamot Camilla Svedelius  
[camilla.svedelius@bktv.nu](mailto:camilla.svedelius@bktv.nu)

Ledamot Nadia Andersson  
[nadia.andersson@huddinge.se](mailto:nadia.andersson@huddinge.se)

Ledamot Åsa Holfve  
[asa.holfve@skola.sater.se](mailto:asa.holfve@skola.sater.se)

Ledamot Jennie Lavås Skoglund  
[jennie.lavas.skoglund@harnosand.se](mailto:jennie.lavas.skoglund@harnosand.se)

Redaktionsgrupp:  
Marika Habbe  
[marika.habbe@spsm.se](mailto:marika.habbe@spsm.se)

Annelie Westlund  
[annelie.westlund@spsm.se](mailto:annelie.westlund@spsm.se)

Barbro Bruce  
[Barbro.bruce@hkr.se](mailto:Barbro.bruce@hkr.se)

Ansvarig utgivare för Tal & Språk:  
Sofia Norrman

Ansvarig för hemsida och Wibelfond:  
Anna Strömberg  
[anna.stromberg@spsm.se](mailto:anna.stromberg@spsm.se)

Medlemskap:  
Årsavgiften är 350 kronor. Plusgiro 60 63 80-4.

Vid inbetalning av medlemsavgiften, tänk på att uppgge både namn och adress.

Om du betalar via internet, glöm inte att uppgge fullständigt namn. Detta är nödvändigt för att tidskriften och övrig information ska nå ut till alla medlemmar.

Obs! Medlemskapet är personligt och kan inte vara ställt på kommuner eller institutioner.

Medlemskap för pensionärer och studenter: 150 kr/år.

Se information på [www.sits.nu](http://www.sits.nu)

Kontakt: [sits@mittkompetens.se](mailto:sits@mittkompetens.se)

SITS för ett datoriserat medlemsregister för internt bruk.

[www.sits.nu](http://www.sits.nu)



**AVSÄNDARE**

Svensk Intresseförening för Tal & Språk  
c/o MittKompetens AB  
Natviksgatan 6  
871 45 Härmösand

**B**

